

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРІВ
кафедра отоларингології

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

в. о. директора Навчально-наукового інституту
безперервної підготовки лікарів
д. мед. н., професор Юрій СУХІН

_____ 202__ р.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ТА ПРОГРАМА ЦИКЛУ ТУ
«ДІАГНОСТИКА ЗАХВОРЮВАНЬ ВУХА І ПОРУШЕННЯ СЛУХУ У ДІТЕЙ ТА
ДОРΟΣЛИХ. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ»
(форма навчання – очно-заочна з елементами дистанційної освіти)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Складник освіти: післядипломна освіта, тематичне удосконалення

Спеціальність: Отоларингологія

Контингент слухачів: лікарі-отоларингологи, лікарі-отоларингологи дитячі,
лікарі-сурдологи

Лекції – 8 годин

Семінари – 22 години

Практичні заняття – 42 години

Всього – 72 години

Тривалість навчання – 2 тижні

Додаткова навчальна програма підвищення кваліфікації для лікарів «Діагностика захворювань вуха і порушення слуху у дітей та дорослих. Сучасні технології реабілітації» розроблена у відповідності з уніфікованою програмою професійного навчання лікарів з питань невідкладної допомоги в оториноларингології.

Розробники:

- доцент Богданов К.Г.
- доцент Тітаренко О.В.
- асистент Богданов В.К.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри отоларингології ОНМедУ
Протокол № 1 від «28» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри отоларингології
професор

Сергій ПУХЛІК

Схвалено предметною цикловою методичною комісією Навчально-наукового інституту безперервної підготовки лікарів ОНМедУ
Протокол № 4 від «03» вересня 2024 р.

Голова предметної циклової методичної комісії
Навчально-наукового інституту
безперервної підготовки лікарів ОНМедУ

Сусанна ТИХОНОВА

Робоча програма переглянута та затверджена на засіданні кафедри отоларингології ОНМедУ

Протокол № ____ від « ____ » _____ 202__ р.

Завідувач кафедри отоларингології
професор

Сергій ПУХЛІК

Робоча програма переглянута та затверджена на засіданні кафедри отоларингології ОНМедУ

Протокол № ____ від « ____ » _____ 202__ р.

Завідувач кафедри отоларингології
професор

Сергій ПУХЛІК

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальністю додаткової професійної програми «Діагностика захворювань вуха і порушення слуху у дітей та дорослих. Сучасні технології реабілітації» полягає в тому, що за даними ВООЗ (Всесвітньої Організації Охорони здоров'я) у світі страждають втратою слуху близько 10% населення. Порушення слуху викликаються широким спектром біологічних та екологічних чинників - інфекції середнього вуха, надмірний шум, неналежне використання деяких медикаментів, ускладнення та інфекції під час пологів тощо, вроджені або набуті дефекти органу слуху. Орган слуху - дуже важлива складова людського організму, тому їй варто приділяти підвищену увагу. Збої та неполадки в організмі людини необхідно виявляти на ранніх стадіях, тому що своєчасне лікування допоможе уникнути плачевних наслідків.

Метою додаткової програми є підвищення рівня знань і умінь лікарів з питань діагностики захворювань вуха і порушення слуху у дітей та дорослих.

У змісті додаткової професійної освітньої програми підвищення кваліфікації передбачені необхідні знання та практичні вміння особливостям етіології, патогенезу, клініки, діагностики і лікування хвороб зовнішнього, середнього та внутрішнього вуха та порушення слуху у дітей та дорослих.

Для виконання даної програми в процесі навчання передбачена очно-заочна форма навчання з елементами дистанційної освіти. Лекції проводяться дистанційно, семінарські заняття також дистанційно, в режимі науково-практичних конференцій. З найбільш актуальних тем програми лікарі готують реферати, які обговорюються на семінарах. На практичних заняттях лікарі під керівництвом викладача опановують практичні навички з технікою групової взаємодії, рішення ситуаційних завдань з невідкладних станів в оториноларінгології, детальний розбір алгоритмів маніпуляцій.

В ході реалізації програми передбачається заключний контроль рівня знань в формі іспиту (тести заключного рівня (50), спібесіда (перелік питань, що виносяться на іспит додається)

Документ, що видається в результаті освоєння програми і успішного складання іспиту – свідоцтво (посвідчення) встановленого зразка, яке додається до щорічного особистого портфоліо. Кількість балів безперервного професійного розвитку – 50.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

ДОДАТКОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ «ДІАГНОСТИКА ЗАХВОРЮВАНЬ ВУХА І ПОРУШЕННЯ СЛУХУ У ДІТЕЙ ТА ДОРΟΣЛИХ, СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ»

Категорія слухачів – лікарі - отоларингологи, лікарі - отоларингологи дитячі, лікарі - сурдологі.

Тривалість навчання - 72 академічні години (2 тижні)

Форма навчання – очна

№	Назва курсу	Л	С	П
1	Анатомія, фізіологія органу слуху	1	6	-
2	Методи дослідження слуху	1	2	12
3	Захворювання слухової системи	4	6	20
4	Реабілітація при порушеннях слуху	2	6	10
5	Тестування і іспит (співбесіда)		2	
	ВСЬОГО:	8	22	42
	РАЗОМ:	72 години		

ПЕРЕЛІК ЛЕКЦІЙ ТУ «ДІАГНОСТИКА ЗАХВОРЮВАНЬ ВУХА І ПОРУШЕННЯ СЛУХУ У ДІТЕЙ ТА ДОРΟΣЛИХ, СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ»

№	Назва	Год
1	Клінічна анатомія і фізіологія органу слуху. Основні функції слухової системи. Методи дослідження захворювань вуха і порушення слуху у віковому аспекті	2
2	Гострий середній отит (ГСО) і хронічний гнійний середній отит (ХГСО). Клініка, діагностика, консервативні і хірургічні методи лікування	2
3	Захворювання слухової системи. Клініка, діагностика, методи лікування. Диференційна і топічна діагностика слухових порушень	2
4	Сучасні методи і технології реабілітації при порушенні слуху у віковому аспекті	2
	ВСЬОГО	8

ПЕРЕЛІК СЕМІНАРІВ ТУ

«ДІАГНОСТИКА ЗАХВОРЮВАНЬ ВУХА І ПОРУШЕННЯ СЛУХУ У ДІТЕЙ ТА ДОРΟΣЛИХ, СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ»

№	Назва	Год
1	Клінічна анатомія та фізіологія органу слуху. Причини виникнення патологічних процесів у вусі	2
2	Клінічна анатомія внутрішнього вуха та завитки. Фізіологія слухової системи	2
3	Основи акустики. Звукопроведення і звукосприйняття	2
4	Методи дослідження слуху	2
5	Причини розладів слуху. Захворювання зовнішнього вуха. Гострі та хронічні гнійні середні отити. Захворювання внутрішнього вуха: сенсоневральна туговухість, хвороба Мен'єра, отосклероз, секреторний середній отит	2
6	Етіологія та патогенез хронічного гнійного середнього отиту. Роль функції слухової труби у розвитку хронічного гнійного середнього отиту	2
7	Тимпанопластика. Аудиометричні показання та протипоказання до слуховідновлюючих операцій. Клінічний розбір хворих	2

8	Реабілітація при порушеннях слуху. Слухопротезування слуховими апаратами	2
9	Реабілітація при порушеннях слуху. Імплантаційне слухопротезування	2
10	Особливості реабілітації дітей із порушеннями слуху	2
11	Тестування і іспит (співбесіда)	2
	ВСЬОГО	22

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТУ
«ДІАГНОСТИКА ЗАХВОРЮВАНЬ ВУХА І ПОРУШЕННЯ СЛУХУ У ДІТЕЙ ТА
ДОРΟΣЛИХ, СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ»

№	Назва	Год
1	Методи дослідження вуха. Отоскопія, отоендоскопія, мікроотоскопія	2
2	Суб'єктивні методи оцінки слуху. Дослідження слуху шепітною та розмовною мовою. Дослідження слуху за допомогою камертонів. Слуховий паспорт	2
3	Аудиометрія. Тональна порогова аудиометрія. Способи маскування. Види аудіограм при порушеннях звукопровідного та звукосприймаючого відділів. Методи визначення ступеня втрати слуху. Поняття «феномен прискореного наростання гучності» (ФУНГ). Метод визначення диференціального порогу частоти звуку. Методи визначення слухової адаптації. Особливості аудіологічного обстеження дітей. Мовна аудиометрія	2
4	Імпедансометрія. Тимпанометрія, визначення слухових рефлексів. Види тимпанограм у залежності від патології вуха	2
5	Об'єктивні методи оцінки слуху. Метод реєстрації викликаного отоакустичної емісії.	2
6	Слухові викликані потенціали мозку. Види, використання у дитячій сурдологічній практиці. Скринінг новонароджених	2
7	Захворювання слухової системи. Причини розладів слуху	2
8	ХГСО. Методи хірургічного лікування хворих на хронічний гнійний середній отит. Відбір хворих для слуховідновних операцій на середньому вусі.	2
9	Показання до слуховідновлюючих операцій. Використання різноманітних матеріалів для відновлювання дефектів барабанної перетинки та слухових кісточок (ауто-гомо- та алотрансплантати)	2
10	Тимпанопластика. Особливості післяопераційного перебігу після слухопокращуючих операцій на середньому вусі, можливі ускладнення	2
11	Адгезивна хвороба середнього вуха - причини, значення алергії і дисфункції слухової труби у генезі захворювання. Дані отоскопії, дослідження слухової функції	2
12	Отосклероз – патоморфологічні зміни у скроневої кістці, клінічні симптоми, дані акуметрії та вестибулометрії. Принципи консервативного і хірургічного лікування отосклерозу. Стапедектомія та стапедопластика	2
13	Секреторний середній отит - причини, значення алергії і дисфункції слухової труби у генезі захворювання. Дані отоскопії, дослідження слухової функції. Дані аудиометрії та тимпанометрії при секреторному середньому отиті	2
14	Кохлеаровестибулярні розлади. Лабіринтопатії. Хвороба Мен'єра	2
15	Шум у вухах. Тіннітус	2
16	Сенсоневральна приглухуватість: етіологія, патогенез, види, патологоанатомічні зміни. Клінічна картина сенсоневральної приглухуватості. Характеристика кохлеарних та ретрокохлеарних порушень слухової функції	2
17	Слухові апарати. Вушний вкладиш. Основні компоненти слухового апарату. Класифікація слухових апаратів. Аналогові слухові апарати: традиційні,	2

	автоматичні, програмовані. Цифрові слухові апарати	
18	Особливості слухопротезування у дітей. Основи слухопротезування дітей раннього віку	2
19	Сутність кохлеарної та стовбуромозкової імплантації. Кохлеарна імплантація як різновид слухопротезування. З історії питання. Фізіологічні засади кохлеарної імплантації. Будова кохлеарних імплантантів. Принцип роботи імплантантів. Доцільність та принципи проведення стовбуромозкової імплантації	2
20	Центральні слухові розлади. Клініка, діагностика	2
21	Оцінка ефективності слухопротезування	2
	ВСЬОГО	42

Матеріально-технічні умови реалізації програми – навчальні аудиторії для проведення лекційних, семінарських та практичних занять, мультимедійне обладнання, навчальні і мультимедійні програми (фільми, слайди, таблиці, муляжі, інструментарій), операційні, перев'язочні, маніпуляційні кабінети на практичних базах медичних організацій і підрозділів відповідного профілю.

Навчально-методичне забезпечення програми – навчально-методичні розробки, алгоритми обстеження пацієнтів, алгоритми надання невідкладної допомоги, медична та статистична документація.

Вимоги до результатів навчання

Лікар повинен знати:

- клінічну анатомію вуха, етіологію, клініку найбільш поширених захворювань вуха тактику консервативного та хірургічного лікування, сучасні методи діагностики розладів слуху, основи слухопротезування

Лікар повинен вміти:

- оцінювати стан ЛОР - органів у нормі та при різноманітних видах патології;
- проводити клінічне обстеження ЛОР хворих за стандартними методиками;
- проводити диференційну діагностику та обґрунтовувати клінічний діагноз;
- визначати характер та принципи надання допомоги хворим на підставі попереднього клінічного діагнозу, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами;
- вести медичну документацію, в тому числі при порушеннях слуху

Форми оцінки знань та критерії успішності

Поточний контроль: усне опитування, тестування, оцінювання виконання практичних навичок, оцінювання комунікативних навичок під час рольової гри, розв'язання ситуаційних клінічних завдань, оцінювання активності на занятті.

Заключний контроль: в формі іспиту - вирішення ситуаційних завдань, оцінка оволодіння теоретичними та практичними навичками та вміннями, співбесіда.

Оцінювання поточної навчальної діяльності на практичному занятті:

1. Оцінювання теоретичних знань з теми заняття:
 - методи: опитування, вирішення ситуаційної клінічної задачі;
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
2. Оцінка практичних навичок та маніпуляцій з теми заняття:
 - методи: оцінювання правильності виконання практичних навичок;

- максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
3. Оцінювання роботи із пацієнтом з теми заняття:
- методи: оцінювання: а) комунікативних навичок спілкування з пацієнтом, б) правильність призначення та оцінки лабораторних та інструментальних досліджень, в) дотримання алгоритму проведення диференціального діагнозу, г) обґрунтування клінічного діагнозу, д) складання плану лікування;
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.

Критерії поточного оцінювання на практичному занятті

Оцінка	Критерії оцінювання
«5»	Слухач вільно володіє матеріалом, бере активну участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, впевнено демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«4»	Слухач добре володіє матеріалом, бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з деякими помилками, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«3»	Слухач недостатньо володіє матеріалом, невпевнено бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з суттєвими помилками.
«2»	Слухач не володіє матеріалом, не бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, не демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень.

Слухач допускається до іспиту за умови виконання вимог навчальної програми.

Критерії успішності

Критерієм успішності виконання програми навчання є висновок екзаменаційної комісії – іспит «склав». За результатами іспиту слухач отримує сертифікат встановленого зразку.

Перелік питань, що виносяться на іспит

1. Клінічна анатомія органу слуху. Методи дослідження слуху.
2. Клінічна анатомія внутрішнього вуха та завитки.
3. Виникнення звуків, їх основні характеристики.
4. Фізіологія слухової системи
5. Розвиток слухової системи людини в онтогенезі. Класифікація порушень слуху.
6. Суб'єктивні методи оцінки слуху.
7. Аудиометрія. Тональна порогова аудиометрія.
8. Імпедансометрія. Тимпанометрія, визначення слухових рефлексів. Види тимпанограм у залежності від патології вуха.
9. Об'єктивні методи оцінки слуху. Метод реєстрації викликаної отоакустичної емісії.
10. Слухові викликані потенціали мозку. Види, використання у дитячій сурдологічній практиці.
11. Слухові викликані потенціали мозку. Скринінг новонароджених.
12. Гостре запалення середнього вуха. Клініка, діагностика, методи лікування.

13. Хронічний гнійний середній отит. Різновиди ХГСО, їх основна відмінність. Патогенез, будова, вміст холестеатоми. В чому полягає небезпека розповсюдження холестеатоми.
14. Етіологія та патогенез хронічного гнійного середнього отиту. Роль функції слухової труби у розвитку хронічного гнійного середнього отиту.
15. Методи консервативного лікування хронічного гнійного середнього отиту.
16. Хронічний епітимпано - антральний середній отит. Холестеатома – теорії генезу, форми, класифікація. Показання до радикальної операції на вусі, її етапи.
17. Хронічний тубо - тімпанальний середній отит. Клінічний перебіг. Антромастоїдотомія з мастоїдопластиком. Тімпанопластика, її типи.
18. Лабіринтит. Клініка, діагностика, методи лікування. Шляхи розповсюдження інфекції во внутрішнє вухо.
19. Негнійні хвороби вуха. Патогенез, клініка, діагностика, основні принципи лікування.
20. Секреторний середній отит - причини, значення алергії і дисфункції слухової труби у генезі захворювання. Дані отоскопії, дослідження слухової функції.
21. Методи консервативного і хірургічного лікування секреторного середнього отиту: тимпанопункція, міринготомія, шунтування, лазерне дренування барабанної порожнини.
22. Адгезивна хвороба середнього вуха - причини, значення алергії і дисфункції слухової труби у генезі захворювання. Дані отоскопії, дослідження слухової функції.
23. Отосклероз. Характеристика уражень слуху при тимпанальній та змішаній формі отосклерозу. Принципи хірургічного лікування.
24. Отосклероз – патоморфологічні зміни у скроневої кістці, клінічні симптоми, дані акуметрії та вестибулометрії.
25. Принципи консервативного і хірургічного лікування отосклерозу. Стапедектомія та стапедопластика.
26. Використання різноманітних матеріалів для відновлення дефектів барабанної перетинки та слухових кісточок (ауто-гомо- та алотрансплантати).
27. Сенсоневральна приглуховатість та глухота. Причини, методи діагностики та лікування.
28. Слухові апарати. Вушний вкладиш.
29. Загальні принципи слухопротезування. Основні поняття слухопротезування. Фізіологічні засади раннього слухопротезування. Особливості слухопротезування у дітей.
30. Сутність кохлеарної та стовбуромозкової імплантації . Кохлеарна імплантація як різновид слухопротезування.

Рекомендована література

Основна:

1. Попович В.І. Сучасні стандарти лікування гострих запальних захворювань ЛОР - органів (Рекомендації). – Київ, 2019. – 80 с.
2. Наказ МОЗ України № 688 09.04.2021 р. Про затвердження Уніфікованого клінічного протоколу первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Гострий середній отит» <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-09042021--688-pro-zatverdzhennja-unifikovanogo-klinichnogo-protokolu-pervinnoi-vtorinnoi-specializovanoi-ta-tretinnoi-visokospecializovanoi-medichnoi-dopomogi-gostrij-serednij-otit>
3. Наказ МОЗ України № 2272 15.12.2022 р. Про затвердження Стандартів медичної допомоги «Раптова і гостра сенсоневральна приглухуватість» <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-15122022--2272-pro-zatverdzhennja-standartiv-medichnoi-dopomogi-raptova-i-gostra-sensonevralna-prigluhuvatist>
4. Євчев ФД, Пухлік СМ, Тітаренко ОВ, Євчева АФ, Гаєвський ВВ. Сучасна невідкладна допомога хворим із гострими та хронічними захворюваннями ЛОР-органів та при їх ускладненнях. Одеса: Олді +; 2023. 273 с.
5. Сучасні методи дослідження слуху та слухопротезування [Електронне видання] : метод. рекомендації для підготовки до практичних занять / розроб. : С. М. Пухлік, О. В. Тітаренко, І. В. Дедикова, І. В. Добронравова. – Одеса : ОНМедУ, 2024. – 268 с. <https://repo.odmu.edu.ua:443/xmlui/handle/123456789/16299>
6. Науменко О.М., Васильєв В.М., Дєєва Ю.В., Безшапочний С.Б. Невідкладна допомога в оториноларингології: навчальний посібник // Всеукраїнськб спеціалізоване видавництво «Медицина». – 2019. – 144с.
7. Актуальні питання сучасної оториноларингології : навчально-методичний посібник / А.В. Лупир, М.І. Ященко, Н.О. Шушляпіна та ін. Харків : ХНМУ, 2022. 140 с.
8. Бабінець Л.С., Бездітко П.А., Пухлік С.М. та ін Сімейна медицина: у 3 кн.:підручник. Кн.3. Спеціальна частина. Поліпрофільність загальної лікарської практики. – к., 2017. – 680 с.
9. Заболотний Д.І., Мітін Ю.В., Безшапочний С.Б., Дієва Ю.В. Оториноларингологія. – К.: ВСВ «Медицина», 2017. – 460 с.
10. Лайко А.А., Косаковський А.Л., Заболотна Д.Д., Борисенко О.М., Синяченко В.В., Тимчук С.М., Косакувська І.А., Шух Л.А., Сегал В.В., Гавриленко Ю.В. Дитяча оториноларингологія: Національний підручник. – К.: Логос, 2015. – 576 с.
11. Євчев Ф.Д. Пропедевтика захворювань ЛОР-органів та невідкладна допомога в оториноларингології.- Одеса «Астропринт», 2010.- 248 с.
12. [R.Corbidge](#), [N.Steventon](#). Oxford Handbook of ENT and Head and Neck Surgery//Paperback, 2020. - 496 p.
13. Y.Mitin, Y.Deyeva, Y.Gomza, V. Didkovskiy etc. Otorhinolaryngology// Medicine, 2018. – 264p.
14. R.Probst, G.Grevers, H.Iro. Basic Otorhinolaryngology. A Step-by-Step Learning Guide//Thieme, 2021. – 430p.
15. [M. M Paparella](#). Paparella'S Otolaryngology Head & Neck Surgery (2 Volumes)// Hardcover, 2020. – 460p.
16. Pukhlik S.M., Titarenko O.V. Otorhinolaryngology// Odessa, 2018. – 172 p.

Додаткова:

1. Науменко О.М., Задорожня А.Г., Юрочко Ф.Б. Антимікробна терапія в оториноларингології// [Медкнига](#), 2016. – 104с.
2. Ургентна отоларингологія / Под ред. Науменко А.Н., Васильєва В.М., Дєєвой Ю.В./ Довідник лікаря «Ургентна оториноларингологія» - К.: ООО «Бібліотека здоров'я України», 2015. – 218 с.

3. Пухлик С.М., Титаренко О.В. Лікування сенсоневральної туговухості: Методичні рекомендації для лікарів. – Одеса, 2009. – 24 с.
4. Євчев Ф.Д. Злоякісні пухлини гортані. – Одеса: Астропринт, 2018. – 328 с.
5. Лайко А.А., Косаковський А.Л., Заболотна Д.Д., Борисенко О.М., Синяченко В.В., Тимчук С.М., Косакувська І.А., Шух Л.А., Сегал В.В., Гавриленко Ю.В. Дитяча оториноларингологія: Національний підручник. – К.: Логос, 2015. – 576 с.
6. Косаковський А.Л., Юрочко Ф.Б. Середній отит // Міні-атлас.-К.:Тов. «Біокодекс Україна», 2017.- 49 с.
7. [S.N.Kumar](#). Clinical Cases In Otolaryngology// Paperback, 2020. – 260p.
8. [R.Pasha](#), [J.S.Golub](#). Otolaryngology-Head and Neck Surgery : Clinical Reference Guid// Paperback, 2019. - 800 p.
9. [J. A.Seikel](#), [D.G.Drumright](#), [D.J.Hudock](#). Anatomy and Physiology for Speech, Language, and Hearing //Format Hardback, 2019. - 700 p.
10. [K.S.Helfer](#), [E.L.Bartlett](#), [A.N.Popper](#), [R.R.Fay](#). Aging and Hearing: Causes and Consequences// Hardback< 2020. – 326p.
11. [A.Al-Qahtani](#), [H.Haidar](#), [A.Larem](#). Textbook of Clinical Otolaryngology// Hardback, 2021. - 1155 p.
12. Z.Mu, [J.Fang](#). Practical Otorhinolaryngology, Head and Neck Surgery: Diagnosis and Treatment// Hardback, 2021. - 314 p.
13. [H.H.Ramadan](#), [F.M.Barood](#). Pediatric Rhinosinusitis// Paperback, 2020. - 300 p.
14. [P.W.Flint](#), [B.H.Haughey](#), [V.J.Lund](#), [K.T.Robbins](#), [J.R.Thomas](#), [M.M.Lesperance](#), [H.W.Francis](#). Cummings Otolaryngology: Head and Neck Surgery, 3-Volume Set// Format Hardback, 2020. - 3568 p.

11. ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Електронний сайт бібліотеки ОНМедУ - <http://libblog.odmu.edu.ua/>
2. Електронний сайт Національної наукової медичної бібліотеки України <https://library.gov.ua/>
3. Освітній портал НМУ імені О. О. Богомольця - <https://nmuofficial.com/>
4. Наукові бази даних бібліотеки НМУ імені О. О. Богомольця – <https://librarynmu.com/bazy-danykh>